

WAT VOOR SCHOOL BEN JE?

EEN SCHOOL ONTMOET DE NATUUR!

Deze vraag stelde de architect mij nu 20 jaar geleden, toen hij van het schoolbestuur de opdracht had gekregen om de Morgenster in Geldermalsen te gaan bouwen. Denkend aan de woorden van Petersen dat een Jenaplanschool een school van de ontmoeting hoort te zijn, gaf ik de architect aan dat de toekomstige Jenaplanschool een gebouw moest krijgen met de kenmerken van ontmoeting van de mens met God, met de natuur en met de menswereld om hem heen. Zonder in detail in te gaan op de realisatie van het gebouw werd Morgenster een erg open en licht gebouw. En werd het schoolterrein natuurvriendelijk ingericht.

Stamgroeptuinen

Bij de afwerking van de bouw op het schoolplein gaven wij toen direct de voorkeur aan het realiseren van tuintjes pal voor de lokalen. Daarnaast vonden wij dat de school aan alle kanten door groen moest worden omgeven. Aan de noordzijde was zelfs zoveel ruimte dat de struiken drie rijen dik konden worden geplant en dat zelfs fietsenhokken aan het zicht onttrokken werden door achter de vaak storende achterkanten een rij haagbeuken te plaatsen. Stamgroeptuinen bleken en blijven tot vandaag de dag een voortdurend proces van proberen, opnieuw beginnen en leren ontdekken van de mogelijkheden.

De door de aannemer opgebrachte grond bleek een prachtige bron van groei van allerlei soorten onkruid (ook een bron van ontdekken); bleek na langdurige regenval te veranderen in een zompige massa of na lange droogte in een oppervlakte van grote scheuren in de kleigrond. Wel afwisselend in het jaar rond, maar niet erg motiverend om mee te gaan werken. Daarbij realiseerden wij ons dat stamgroeptuinen bewerken om het te maken tot een plek van de ontmoeting van het kind met de natuur niet bij alle stamgroepleiders een natuurlijk gegeven is.

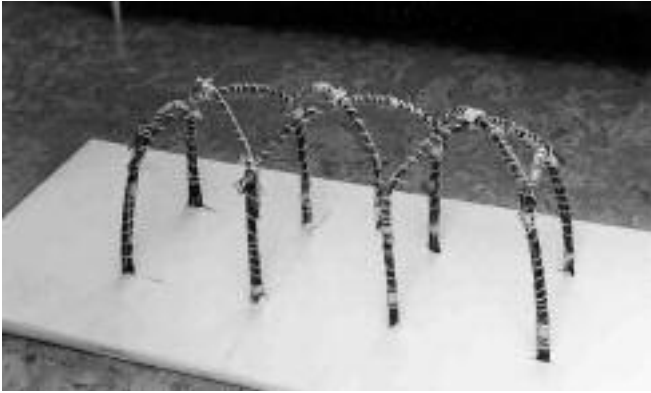
Gelukkig is in de loop van de jaren behalve nieuwe grond, avonden lang door ouders met kruiwagens opgebracht, bij iedere stamgroep een eigen tuinplan met plattegrond opgesteld door Marjolein, een tuinmoeder met groene vingers, een stap in de goede richting. Er kwamen zelfs in de tuintjes kleine metselkuipjes waarin waterplanten e.d. konden gaan groeien; kinderen kroos konden gaan bekijken en meegebrachte kikkers visjes helaas niet uitgroeiden tot volwassen kikkers. De metselkuijen zijn vorig jaar verwijderd toen veronturste ouders sterk aandrongen op het uitgraven van de

kuijen nadat een kleuter iets te veel voorover gebogen had om te ontdekken wat er in het water dreef. Waar ligt de grens bij ervaringsgericht leren?

Naast de mogelijkheden die de tuintjes geven om te verwonderen; te ervaren en te exploreren, hebben wij vanaf het begin van de school vormen gezocht om eveneens in het spel van de kinderen op het plein de natuur een prominente plaats te geven.

Plataan en doolhof

Allereerst is een schoolplein zonder plataan geen plein. Het klinkt nostalgisch, maar die vroegere schoolpleinen hadden altijd bomen. Als je die weglaat dan blijft het schoolplein een groot tegelplateau. Daar is wel voldoende plaats om te rennen, te stappen, met stuurkarren te spelen, maar een plein moet meer geven. De plaats bij de plataan is een ontmoetingsplek geworden. Nadat de buurtvereniging er als dank voor de huur van ruimte voor de klaverjasavonden er banken omheen had getimmerd werd de plataan de vertrekplek voor tik- en verstopspelletjes. Werd het op warme dagen de plek om in de schaduw de middagpauze door te brengen en konden de ouders van het pleintoezicht de plek gebruiken voor hun totaaloverzicht. Je kan er ook lekker gaan zitten met om alleen te spelen met je gameboy... Jarenlang heeft het achterplein van de Morgenster een groot doolhof gekend van haagbeuken. Deze doolhof werd ingepoot door ouders en eveneens bijgehouden door de tuinwerkgroep. Het bleek weer een uitstekende speelplek voor kinderen te zijn. Vooral in die weken dat de ouders wel erg weinig tijd hadden om de haagbeuken opnieuw te snoeien en de takken van de haagbeuken zorgden voor een wel heel dichte speelplek. Kinderen houden van verstoppen en eigen plekjes scheppen. Een haagbeuk geeft kleine kinderen ook de

schaalmodel

mogelijkheid om tussen de stammetjes een wegkruipplekje te maken. Er gingen zelfs oude doeken mee de haagbeuk in om er een tentje mee te bouwen. Kleuters trokken de doolhof in, omdat het leek dat je met je step of stuurkar in een bos verdween.

Totdat wij voorjaar 2003 afscheid moesten nemen van de doolhof van haagbeuk. De Morgenster stond op het punt van uitbreiden met 395m² en op de plaats van de haagbeuk moesten twee bovenbouwlokalen komen. Naast de blijdschap om na twee jaar noodgedwongen te hebben gewerkt op twee locaties, kwam de zorg over het plein terug. De verkleining van het plein waar het doolhof was geplaatst betekende, dat er aan de noordwestkant een reep groen kon worden verwijderd waardoor daar genoeg tegelplein zou kunnen blijven, maar de doolhof moest echt worden verwijderd.

Alternatief: bogen van wilgen

Met de leden van de huidige tuingroep o.l.v. ouder Katja kwam het idee om toch eens te kijken of er niet iets natuurlijks voor terug kon komen wat als alternatief voor het doolhof zou kunnen dienen. In een gesprekje met Kees Both wees hij mij op een Zwitsers boek waarin enorm veel ideeën stonden uitgewerkt om te werken met wilgentenen. Toen Katja dat boek onder ogen zag was zij direct enthousiast. Een bogenconstructie (zie foto's) maken op het plein werd het

idee. Wij vonden het met name erg passend op school, omdat naast fruit de Betuwe eveneens een gebied is van sloten met knotwilgen en vele terreinen met grienden.

De Morgenster heeft al enkele jaren contacten met Jan van den Bosch, medewerker van het Geldersch Landschap in het natuurgebied de Regulieren tussen Culemborg en Geldermalsen. Het moest toch mogelijk zijn om met zijn medewerking aan geschikte wilgentenen te komen om de boogconstructie van wilgentenen te maken? Jan stemde in met het leveren van het materiaal en wilde zelfs met een collega komen helpen met het construeren van het bouwwerk op het plein. Katja toog ook aan het werk. In de gemeenschapruimte van de school zorgde zij voor een tentoonstelling over wilgentenen. Langs de wanden kwamen grote vellen te hangen waar een complete overzichtstentoonstelling verscheen over de betekenis van grienden en knotwilgen; het gevaar van verdwijnen van dit bijzondere Nederlandse kenmerk langs sloot en plas. Zij liet kinderen zien welke dieren er leven in deze biotoop. Zij toonde aan de hand van het Zwitserse boek welke mogelijkheden wilgentenen bieden en zij ontdekte direct mogelijkheden wat de Morgenster kan doen als na verloop van tijd ook op het schoolplein de wilgen geknot moeten gaan worden. De tenen gaan gebruiken voor natuurlijke afscheidingen in de stamgroeptuinen was de eerste mogelijkheid, maar eveneens weeframen maken die mogelijk van pas komen als de bovenbouw in 2005 weer op prehistorisch schoolkamp gaat.

Wilgentenen buigen

In februari 2004 werd de constructie gebouwd op het plein. Helaas was door de overvloedige regen het niet mogelijk om zelf in de Regulieren met kinderen te gaan kappen. Een aantal bovenbouwkinderen toog met Jan en zijn collega aan het werk. De kinderen ontdekten dat werken met een grondboor wel verdraaid zwaar is en dat wilgentenen buigen in alle opzichten 'spannend' is. Wat een schrik toen bij het buigen ook bleek dat wil-

Bouwen met levend materiaal

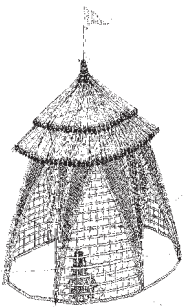
Het lijkt bijna te mooi om waar te zijn: bouwen met wilgentakken, die later weer wortelen en uitlopen, zodat je een groen huisje, een groene gang, etc. krijgt. Hoe kan je dat het beste doen?

Je zaagt dikke wilgentakken af van januari tot maart, voordat er katjes zijn; Ze kunnen in dezelfde periode geplant worden in niet te droge en niet te zandige bodem, het liefst wat kleiig. Als de bodem vrij droog is en weinig kleideeltjes bevat moeten de takken de eerste jaren regelmatig water krijgen, hetzij door de regen, hetzij door begieten.

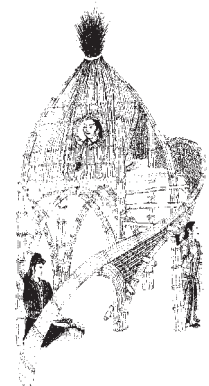
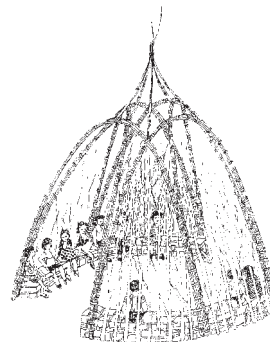
Niet planten in de schaduw van andere bomen en ook niet te dicht bij andere bomen. Ze groeien sterk uit en kunnen andere bomen in de weg zitten. Neem voor het 'oogsten' van wilgentakken contact op met een terreinbeherende instantie uit de buurt: natuurbescherming, gemeente, e.a.

Wat kan je allemaal bouwen met wilgentakken?

- Speelhutjes en -hutten (zie Wijnja, 2002b; Lobst, 2003)
 - Huizen
 - Tunnels – aantal bogen vlak bij elkaar, die dichtgroeien
 - Doolhof
 - Schuttingen – staanders en daartussen gevlochten takken bijv. om buitenkring
 - Bogen – arcaden
 - Torens
 - Klim-monsters
 - Buiten-klaslokaal
 - Bruggen
 - Terras
 - Ja... zelfs een paleis en een kathedraal! (Wijnja, 2002a)
- Zie het Weidenbaubuch

Oogst na vijf jaar

gentenen ondanks hun veerkracht konden breken. Kinderen uit andere stamgroepen, die buiten kwamen kijken, waren vol verbazing, zoals dat ene jongetje dat niet kon geloven dat er uit die kale staken iets kon gaan groeien.

Nu ik in de week voor Pasen nog eens naar de constructie toe gelopen ben, zie ik de eerste uitstulpingen in het nog kale hout aanwezig. Een prachtige gelegenheid voor stamgroepleiders om de groep eens mee naar buiten te nemen om te ontdekken wat nieuw leven kan betekenen, wat is er passender bij de betekenis van Pasen, dan het symbool van nieuw leven..

In gesprekken met de kinderen die meehielpen kwamen spontaan ook gebruiksmogelijkheden naar voren van "boompjes verwisselen" tot "daar kan ik leuk met mijn eenwielerfiets om heen fietsen". Ondanks de kaalheid werd door de tentoonstelling van Katja kinderen al gauw duidelijk wat de boogconstructie in de zomermaanden kon gaan betekenen.

De constructie geeft veel mogelijkheden tot spelen

zeggende de kinderen. Mogelijkheden die zij zelf ontdekken en zelf willen gaan uitproberen, vergelijk dat eens met de vele speeltoestellen die te koop zijn voor je speelplaats en die zich vaak maar beperken tot één activiteit. Onlangs kwam een meneer van de keuringsdienst van waren de schommel en de glijbaan e.d. controleren. Wij kregen een rapportje dat die duurbetaalde glijbaan gevaar opleverde en diende te worden aangepast binnen de daarvoor geldende termijn, op straffe van een boete. De medewerker van de keuringsdienst stond letterlijk en figuurlijk met zijn rug naar de wilgenconstructie. Hij zag het niet als speelobject. Hij keurde dat heel natuurlijk goedkope model geen blik waardig. Kinderen wel.

Niet lang geleden kwam Jan van den Bosch nog een keer kijken hoe de constructie er voor stond. Hij was verbaasd over het feit dat er nog niets kapot was gemaakt door de kinderen. Maar wat kinderen zelf maken en wat de rest van school heeft zien ontstaan onder schooltijd is iets van ons allen geworden. Zoiets maak je niet kapot. En we hebben het plan om met kinderen in de toekomst het Geldersch Landschap te gaan helpen met snoeien.

LITERATUUR

- Marcel Kalberer en Micky Remann - *Das Weidenbauch*. Aarau: AT Verlag, 2000, ISBN 3-85502-649-1
- Sigrun Lobst - *Het verhaal van het schoolplein*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, januari 2003 [over hutjes van wilgentakken, die uitlopen] Weeda, E.J., e.a. (1985), *Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties, deel 1*. Amsterdam: IVN, met name p. 64, e.v. over wilgen
- Wijnja, Kristin (a) - *Kathedraal van wilgenteen*. In: *Oase, Lente 2002*
- Wijnja, Kristin (b) - *Van Weidendom naar wilgenhut*. In: *Oase, Lente 2002*

Rinus Korteweg is directeur van de Jenaplanschool Morgenster in Geldermalsen

SPELEN EN LEREN MET WILGENTAKKEN

Het gaat in een Jenaplanschool niet alleen om het leren over natuur, maar ook om het leren leven met de natuur. Beide komen hier aan de orde.

- De natuur wordt in het spel ervaren als beschutting, in een 'groen huis'. Een hutje van wilgentakken dat volgroeit is voor de kinderen heel iets anders dan het voorgefabriceerde speelhuisje, dat natuurlijk uiteindelijk ook uit de natuur komt – hout, etc. De natuur – in dit geval de plantenwereld – levert, behalve beschutting, ook ontelbare andere dingen om mee te spelen en dingen van te maken. In termen van de ervaringsgebieden van WO: 'Maken en gebruiken' - de natuur als bron en hulpbron.
- Levende wilgentakken groeien, bloeien en maken vruchten, verliezen hun bladeren in de herfst en krijgen weer nieuwe bladeren in de lente. Deze periodieke en cyclische veranderingen zijn te volgen en vast te leggen, inclusief de subjectieve beleving daarvan (ervaringsgebied 'Het jaar rond').
- Op en van de wilgen leven dieren, onder andere in de vorm van gallen op de bladeren. De wereld van deze dieren kan bestudeerd worden: ervaringsgebied 'Omgeving en landschap'.
- Rond het halen van de takken en het bouwen kan aandacht besteed worden aandacht aan de cultuur van de wilg:

knotwilgen, grienden, e.a. Veel informatie is daarover te vinden in de *Oecologische Flora van Nederland*, deel 1 (Weeda, e.a., 1985). De kinderen kunnen ook ontdekken dat er verschillende soorten wilgen zijn: ervaringsgebied 'Maken en gebruiken'.

- De wilgenbouwsels moeten regelmatig gesnoeid worden, zoals ook knotwilgen regelmatig geknot moeten worden, een stukje natuurbeheer op het eigen schoolterrein. Dat kan eventueel – via de contacten met terreinbeheerders en vrijwillige natuurbeheerders in de buurt zoals knotgroepen – uitgroeien tot meedoen aan natuurbeheer elders, inclusief de relatie die zo ontstaat met een natuurgebied: ervaringsgebied 'Omgeving en landschap'.
- Het snoeihout kan gebruikt worden voor allerlei doeleinden, zoals ook in dit artikel genoemd: ervaringsgebieden 'Maken en gebruiken' en 'Techniek'.

In al deze activiteiten is een optimale wisselwerking mogelijk tussen

- het informele leerplan – het aanbod voor en na school en in pauzes
- het formele leerplan, oftewel het schoolprogramma – de directe schoolomgeving als leerlandschap.